

Valdemar Atterdag brandskattar Visby

Valdemar Atterdag brandskattar Visby är en målning av Carl Gustaf Hellqvist från 1882. Tavlan målades i München där Hellqvist då var bosatt och ställdes året därpå ut i München och Paris, varefter den skickades till Sverige. Den kan beskådas på Nationalmuseum i Stockholm. Tavlan skildrar den så kallade brandskattningen av Visby.

Bakgrund till motivet

Enligt sägnen hade danskarna, efter att ha erövat Visby 1361, ställt ut tre ölkar och krävt att dessa skulle fyllas med skatter. Att detta skulle ha skett i verkligheten har ifrågasatts. Berättelsen finns inte i någon samtida källa utan förekommer första gången i Hans Nielssøn Strelows Den guthilandske cronica från 1633.

Konstnärens tolkning av historien

Konstnären har tagit sig stora friheter med den historiska bakgrunden. Den danske kungen Valdemar Atterdag var bara 40 år 1361, men framställs på tavlan som en åldrad man med ett långt skägg, vilket en högrestandsherre inte bar på 1300-talet. Mannen som kommer gående till höger ska uppenbarligen föreställa en jude, trots att de inte uppehöll sig i Visby på medeltiden; första gången ett judiskt namn förekommer i svenska dokument är på 1500-talet. Modern i bildens mitt har håret utslaget, något som knappast var tänkbart för en gift kvinna vid tiden. Riddaren som står till vänster om Valdemar Atterdag har en hjälm med en mycket märklig utsmyckning på huvudet, några sådana hjälmar fanns inte under medeltiden. På bilden syns också en tax trots att den hundrasen inte avlades förrän på 1500-talet och kom till Sverige först på 1600-talet.

Huset näst längst till vänster har samma typ av trappgavel som Gamla apoteket i Visby. Denna byggnad ligger dock vid Strandgatan och inte vid Stora torget, som målningen antas föreställa. Byggnadstypen till höger i bilden förekom endast i Tyskland under tidsepoken.

Målningen är i högsta grad en iscensättning av ett drama om rätt och orätt. Kung Valdemar får representera förtrycket, medan borgmästarparet i målningens förgrund står för frihet och rättvisa. Konflikten mellan danskarna och Visbyborna förs alltså ned på ett personligt plan. Så arbetade ofta 1800-talets historiemålare; konstnärerna ville få betraktaren att uppleva närvaro i ett historiskt ögonblick genom identifikation med historiens gestalter.

Möjligheten till inlevelse i det historiska ögonblicket förstärks av miljön. Konstnärens ambition tycks ha varit att ge målningen trovärdighet genom att visa upp en mängd historiska föremål, dräkter och byggnadsdetaljer. Samtidigt har scenen fått överdrivna proportioner; 1300-talets Visby kan knappast ha sett ut som i Hellqvists målning. Byggnaderna är för stora och för praktfulla, torget allt för vidsträckt.

Kombinationen av historiskt korrekta detaljer och fantasifull berättarglädje är typisk för 1800-talets historiemåleri. Konstnärerna var ofta mycket ambitiösa då det gällde att studera historiska föremål i museer och historisk litteratur, men tillät sig stor frihet då de komponerade sina konstverk. Förlagor till arkitekturen i målningen kommer delvis från studier Hellqvist gjorde under resor i norra Tyskland.

Källa: https://sv.wikipedia.org/wiki/Valdemar_Atterdag_brandskattar_Visby (besökt 14/8 2019 08:50)

Kända målningen dignar under fel – avsiktliga

I dag tar jag mig an en konsthistorisk fråga. Carl Gustaf Hellqvists ”Valdemar Atterdag brandskattar Visby” från 1882 är en av Sveriges mest kända målningar.

Gjorde Hellqvist medvetna fel?

På tavlan, som hänger på Nationalmuseum, skildras den mytomspunna (men sannolikt fiktiva) brandskattningen av Visby 1361. Hellqvist kan knappast lastas för att inte ha känt till att brandskattningen med största sannolikhet inte ägt rum. Men hur är det med alla andra anakronismer och felaktigheter på tavlan? Är de med- eller omedvetna?

Det är sant att tavlan formligen dignar under fel. Husen ser ut som bayerska hus snarare än gotländska, vilket kan förklaras med att Hellqvist hade sin ateljé i München. Borgmästarparet mitt på tavlan – i själva verket porträtt av herr och fru Hellqvist – ser högst märkliga ut eftersom borgmästarinnan har utslaget hår, det vill säga som om hon vore en ogift tonårsflicka eller prostituerad. Giftna medeltidskvinnor visade inte håret.

”Han ville visa historien inte som den var men som den borde ha varit.”

I högra änden av tavlan ser vi en jude på väg att lämna sitt bidrag till brandskattningen, detta trots att det inte kan bevisas ha bott en enda jude i medeltidens Sverige. Mitt på tavlan ser vi en tax, en hundras som inte existerade (dvs. med 1800-talets utseende) på medeltiden. Lägg därtill att dräkterna och rustningarna på tavlan härstammar från olika faser av medeltiden.

Sanningen är att Hellqvist var medveten om nästan alla felen på tavlan. Misstagen är avsiktliga. Till en början hade han planerat att måla husen som de verkligen såg ut i medeltidens Visby, men han insåg tidigt att 1800-talets konstpublik mycket hellre ville se sydtyska hus, vilka passade in i dåtidens medeltidsstereotyp. I tavlans bakgrund syns giftna kvinnor som faktiskt har håret täckt, vilket visar att Hellqvist inte var okunnig om denna kulturhistoriska detalj.

Att borgmästarinnan ändå avbildades barhuvad berodde säkert på att konstnären önskade skänka målningen en andlig dimension. Borgmästarinnan och hennes barn är en visuell liknelse över Jungfru Maria och Jesusbarnet.

Vad juden beträffar ingick han i 1800-talsmänniskornas föreställning om den medeltida staden. Alla som hade läst Ivanhoe och andra romaner med medeltidstema ”visste” att det bodde judiska penningutlånare i medeltida städer. Folk förväntade sig att se en jude någonstans på tavlan, alltså målade Hellqvist dit en sådan.

Carl Gustaf Hellqvist använde alltså medeltidens historier och skrönor som kulturhistoriska råvaror och halvfabrikat, precis som man gör i nutidens filmer och festivaler. Han var inte intresserad av att skildra sanningen. Han ville visa historien inte som den var men som den borde ha varit, en schablonfylld och starkt emotionell vision av det förflutna.

Källa: ”Harrisons historia” Dick Harrison (Publicerad i Svenska Dagbladet 2016-08-29)

Valdemar Atterdag brandskattar Visby

Mer fantasi än medeltid

När Carl Gustaf Hellqvist (1851–1890) målade sin berömda tavla ”Valdemar Atterdag brandskattar Visby” 1882 hade han gjort mycket historisk research. I historieböcker läste han hur det gick till när den danske kungen Valdemar Atterdag erövrade Gotland 1361. Hellqvist gjorde studiebesök i Visby, undersökte medeltidsarkitektur i tyska städer som Lübeck och Lüneburg samt byggde upp ett stort förråd av historiska föremål i sin ateljé i München. Det är också med stor detaljrikedom, dramatik i skeendet och noggrann figurteckning Hellqvist visar hur det hela gick till. Tavlan hänger på Nationalmuseum i Stockholm.

Det finns dock ett problem. Brandskattningen har aldrig ägt rum. I alla fall inte på det sätt som tavlan skildrar. Att Visbyborna tvingades betala en tung skatt innan solen gick ned för att staden skulle slippa brännas och förstöras är nämligen en sägen.

Det gör inte målningen till en dålig tavla. Men bilden berättar mer om 1800-talets nationalromantiska föreställningar om medeltiden – och om konstnären själv – än om den verkliga historiska händelsen. Carl Gustaf Hellqvist har gjort flera missar med sin pensel. Ovan följer de mest uppenbara.

Källa: Aftonbladet fredag 28 mars 2014

Husen är tyska

De två trevåningshus med trappgavlar som syns här fanns inte i Visby på medeltiden. Sådana hus var däremot vanliga i nordtyska städer. Också balkongen är efter tysk modell. Carl Gustaf Hellqvist hade inför arbetet med tavlan gjort flera studieresor i tyska städer i syfte att studera medeltida arkitektur. Han motiverade det med att de tyska husen förstärkte bilden av Visby som en tyskinfluerad stad.

Bild 1 – Tyska hus – inte Visby

Då fanns inga blomlådor

Här syns både vackra och välskötta blommor pryda fönstren. Problemet är bara att man inte hade några blomlådor eller blomkrukor på medeltiden. Men det var en vacker tanke från en historieintresserad målare som gärna tog sig just konstnärliga friheter.

Bild 2 – Trevliga fönsterdekorationer - blomlådor

1 **Taxen är för tidig**

Taxen som sniffar på ett av de stora kärnen är också en anakronism. Det fanns inga taxar i Sverige på 1300-talet. På kontinenten dök de första taxarna upp på 1500-talet. Till Sverige kom hundrasen först på 1700-talet. Den söta hunden hade dock ett namn. Den hette Medoc och tillhörde konstnären.

Bild 3 – Den berömda icke-historiska taxen Medoc!

1 **Sagolika ölkar**

Centralt i sägnen om brandskattningen är de tre ölkar som Valdemar ska ha ställt fram och tvingat de rika Visbyborna att fylla med alla sina skatter. Var de inte fyllda innan solen gick ned skulle Visby plundras och brännas. Dessa stora kärler finns dock inte omnämnda i några samtida källor. Däremot är de omtalade i en krönika av den dansk-gotländske "historikern" Hans Nielssøn Strelow från 1600-talets första hälft — nedskriven nästan 250 år efter händelsen och fylld av motsägelser.

Bild 4 – Själva händelsen är med stor sannolikhet(!) ren fiktion!

1

Utsläppt betydde lössläppt

Att borgmästarens hustru skulle ha haft håret utsläppt är helt befängit. Då skulle hon ha betraktats som en prostituerad. På medeltiden var nämligen gifta kvinnor tvungna att täcka håret. Konstnärens tanke var dock att göra kvinnan mer lik Maria. På medeltida bilder syns Jesus mor ofta med utsläppt hår. Men också här gjorde konstnären en tabbe — de framställde Maria så för att visa att hon var jungfru. Klänningen däremot är tidstrogen.

8

Bild 5 – Konstnärens hustru (med utsläppt hår...)

1

Vänsterhänt blev högerhänt

Borgmästarens skärp avslöjar en miss i hantverket. I bältet bär mannen på sin högra sida en dolk och en "taska", en väska, som borde fått skärpet att bågna. På en tidig skiss syns detta tydligt — men på den vänstra sidan av bältet! Under arbetets gång med målningen har alltså konstnären flyttat dolken och taskan till mannens högra sida. Anledningen: för att inte skymma ansiktet på den knäliggande kvinnan snett bakom honom.

8

Bild 6 – konstnärlig frihet – högerhänt blir vänsterhänt

1

Kungen är för gammal

Den danske kungen Valdemar Atterdag är en av tavlans huvudpersoner. Utan honom, ingen brandskattning. Hellqvist har därför gjort honom hotfull och mäktig med både stort slagsvärd och stålskodda knän — men också betydligt äldre. Vid tiden för det gotländska krigståget var Valdemar 40 år.

Bild 7 – Den stygge dansken (och "gammeldansk")

1

En fördomsfull fantasi

Här syns en judisk man med ett skrin i famnen. Det fanns dock sannolikt inga judar på Gotland på medeltiden, eftersom de inte fick vara fast bosatta i Sverige. Det var först med Gustav III på 1700-talet som judar gavs rätt till en egen församling. Konstnärens målning avslöjar därför mer av 1800-talets fördomar kring judar — krokig näsa och bärande på ett pengaskrin — än den tjänar som en medeltida ögonblicksbild.

Bild 8 – En tidig stiliserad jude i Sverige – för tidig!